

знань” і менше від епістемології політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Dunn J. The History of Political Theory.* – Cambridge University Press, 1996. – 234 p.
2. *Kaplan M. A. Evolving Human Nature And Objective Moral And Political Obligation // International Journal on World Peace.* – Vol. XIX – № 4. – december. – 2000. – P. 63–88.
3. *Oakeshott M. Rationalism in Politics // Conservatism.* – Princeton: Princeton University Press, 1997. – 450 p.
4. *Ricci D.M. The Tragedy of Political Science.* – New Haven and London, Yale University Press, 1984. – 343 p.
5. *Strauss L. What is Political Philosophy?* – Chicago, London, The University of Chicago Press, 1988. – 315 p.
6. *Виндельбанд В. Что такое философия? // Избранное. Дух и история.* – М.: Юристъ, 1995. – 687 с.
7. *Кассирер Э. Познание и действительность.* – СПб., 1912. – 454 с.
8. *Кун Т. Структура научных революций.* – М.: Прогресс, 1977. – 300 с.
9. *Поппер К. Логика научного исследования: пер. с англ..* – М.: Республика, 2004. – 447 с.
10. *Поппер К. Объективное знание. Эволюционный подход / Пер. с англ.* – М.: Эдиториал УРСС, 2002. – 384 с.
11. *Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре / Пер. с нем.* – М.: Республика, 1998. – 413 с.
12. *Фейерабенд П. Против методологического принуждения. Очерк анархистской теории познания // Избранные труды по методологии науки.* – М.: Прогресс, 1986. – 542 с.
13. *Хайдеггер В. Время и бытие: Статьи и выступления / Пер. с нем.* – М.: Республика, 1993. – 447 с.
14. *Шютц А. Смысловая структура повседневного мира: очерки по феноменологической социологии / сост. А.Я. Алхасов; пер. с англ. А.Я. Алхасова, Н.Я. Мазлумяновой.* – М.: Ин-т. Фонда “Общественное мнение”, 2003. – 336 с.

Андрій Крап

Львівський національний університет імені Івана Франка

СУТНІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ: ІНДИКАТОРИ ТА ФУНКЦІЇ

© Крап А., 2006

Проаналізовано сутність політичної стабільності, з'ясовано індикатори вимірювання політичної стабільності, її суспільні функції, досліджено теоретичні аспекти політичної стабільності, нестабільності, чинники її становлення та механізми збереження в перехідних суспільствах, можливості формування політичної стабільності.

The essence of political stability is analyzed, indicators of political stability measurement as well as its social functions are found out, theoretical aspects of political stability and instability, the factors of its formation and the mechanisms of its preservation in transitional societies, possibilities of political stability formation are researched.

Постановка та актуальність проблеми. Проблеми політичної стабільності та механізмів її формування й підтримання є одними з найважливіших для сучасної політичної науки. У світі, який постійно змінюється і ускладнюється, збереження стабільності у суспільстві набуває особливого значення, оскільки, як засвідчує досвід, ефективність та легітимність інститутів влади значною мірою залежить від політичної стабільності.

Проблема стабільності з особливою актуальністю постає в суспільствах, що трансформуються, в умовах кризи, про що свідчить практика сучасного політичного режиму в Україні.

Період переходу від авторитаризму до демократії пов'язаний з системними та якісними змінами політичних та економічних відносин, трансформацією діючих та виникненням нових політичних та суспільних

інституцій, пошуками шляхів суспільного розвитку і одночасно суперечностями, що в сукупності зумовлює гострі конфлікти та боротьбу соціальних і політичних груп.

Актуальність теми. У сучасній Україні характер політичної стабільності/нестабільності визначається економічними, соціальними та ідеологічними конфліктами як у суспільстві, так і головно в середовищі еліти, причинами яких є неефективність законотворчої діяльності, використання недосконалості законодавства в корисливих цілях, відсутність у державної влади політичної волі щодо здійснення демократичних реформ, прийняття управлінських рішень в вузькогрупових інтересах бізнесових та політичних груп. Викладене актуалізує дослідження теоретичних аспектів політичної стабільності, чинників її становлення та механізмів збереження в перехідних суспільствах.

Аналіз попередніх досліджень. Тематика політичної стабільності у вітчизняній літературі недостатньо висвітлена. Проблему стабільності досліджували О. Процик, Р. Павленко, Ю.П Сурмін. Наукові аспекти політичної стабільності у перехідний період досліджували російські політологи А.Ю. Мельвиль, А.С. Макаричев, Б.М. Краснов, А.А. Галкин.

У дослідженні "Парламентська відповідальність уряду: світовий та український досвід" Ростислава Павленка урядова стабільність розглядається як складова політичної стабільності, стверджується, що важливим чинником забезпечення стабільності уряду є удосконалення механізму парламентської відповідальності уряду в Україні. О. Процик у роботі "Про політичний уряд і механізми прийняття рішень" наголошує, що наявність кількох центрів законодавчої і виконавчої влади, технократичний характер Кабінету Міністрів України та політична фрагментація українського парламенту – три основні чинники, що зумовлюють високий рівень нестабільності в розробленні та реалізації державної політики і недостатню міру узгодження політичних рішень у владних структурах. Сурмін Ю.П аналізує сутність та історію виникнення й становлення політичних систем, особливості системного підходу, в контексті якого розглядаються проблеми стабільності: "Стійкість і нестійкість системи представляють собою дві сторони процесу розвитку. Будь-який розвиток – це зміна і взаємодія сталості та несталості. Стійкість системи – це її здатність відновлювати стан рівноваги, котрі являються найбільш вдалим для виконання системою функцій після впливу на них яких-небудь внутрішніх факторів"[11, с. 166–167].

Розширене тлумачення понять "стабільність" та "конфлікт", теоретичних парадигм та концепцій зробили Г. Алмонд, С. Верба, С. Хантінгтон, А. Лейпхарт, Д. Істон, Т. Парсонс, Р. Мертон, Х. Лінц, А. Пшеворський, Е. Цімерман, С. Ліпсет, Ж. Лейн, Е. Уолерстайн, Ф. Харфст, О'Доннел Шміттер, Х. Лінц, А. Пшеворський, Г. Вайнштейн, В. Банс та ін.

Метою цієї статті є з'ясувати сутність політичної стабільності, її функції та визначити індикатори. Мета дослідження зумовлена розумінням політичної стабільності як певного стану політичної системи і відповідно його суб'єктивним сприйняттям.

Стабільність чи нестабільність в такому сенсі є суб'єктивне відчуття людей, не завжди адекватне реаліям. Крім того використання агітаційно-пропагандистських та маніпулятивних технологій дає змогу правлячій еліті "переконати" громадськість в стабільному функціонуванні суспільної системи. Тому науковий аналіз проблем політичної стабільності потребує визначення індикаторів (з лат. indicator, від indico – вказую, визначаю), тобто об'єктивних показників та вимірів стабільності. В реальному житті стабільність та нестабільність у своїй взаємодії виступають парадигмою існування людини та суспільства. Нестабільність як стан, протилежний до стабільності, можна розглядати також як конкретний випадок непевності, зумовленої грою соціальних та політичних інтересів та її результатів.

Стабільність стосується всіх сфер суспільно-політичного життя, визначається структуризацією суспільства – горизонтальною і вертикальною, його диференціацією – утворенням відповідних спільностей, соціальних груп і верств з властивими їм інтересами, відображенням цих інтересів різними політичними організаціями.

Виклад основного матеріалу. Реалізація поставленої мети передбачає визначення сутності стабільності та основних підходів до визначення поняття стабільності. У широкому розумінні під стабільністю розуміється впорядкований та динамічний розвиток суспільства, гармонійне та збалансоване функціонування всіх його підсистем – економічної, політичної, соціальної і культурної. При цьому потрібно наголосити, що абсолютна стабільність могла б бути досягнута лише теоретично в межах абсолютно статичної політичної системи, що реально є неможливим.

Стабільність часто сприймається та інтерпретується як впорядкованість суспільних відносин, злагоджене функціонування елементів суспільної системи, інакше кажучи як стан порядку. Відомий політолог С. Хантінгтон, визначає стабільність за формулою “порядок плюс наступність”, тобто такий варіант розвитку країни, за якого модель організації влади протягом тривалого періоду часу зберігає свої сутнісні характеристики [7, с. 754]. Одним із підходів до визначення стабільності є розуміння стабільності, як відсутності структурних змін у політичній системі або як наявності здатності керувати ними. Інакше кажучи, у стабільній системі або політичний процес не приводить до радикальних змін, або, якщо такі зміни все-таки спостерігаються, вони підпорядковуються стратегії, заздалегідь розробленої правлячою елітою. Зміни в діяльності однієї з ланок організації вимагають відповідних коректувань для її вищого і нижчого рівнів; зміни повинні бути ініційовані інститутом, уповноваженим приймати політичні рішення; для ефективних змін повинні бути використані як формальні, так і неформальні механізми узгодження інтересів; ефективність планованих змін прямо пропорційна залученню всіх учасників цього процесу в пошук оптимальних механізмів прийняття рішень [7, с. 754].

Розглянутий підхід близький до інтерпретації стабільності як балансу (рівноваги) політичних сил та інтересів. Його застосування для аналізу соціально-політичних явищ може викликати певні складнощі тому, що в політиці частіше, ніж в інших сферах життя, утворюється меншість, лідери якої закономірно прагнуть до зосередження у своїх руках максимальної могутності (ресурсів, важелів впливу тощо), домінування. Дискусії між фахівцями, що дотримуються цього погляду, стосуються в основному природи політичної рівноваги. Деякі автори вважають, що вона відновлюється автоматично, як наслідок саморегулювання, подібно до того, як тіло людини після перевантажень або хвороб відновлює баланс функцій своїх найважливіших органів.

Інша група вчених вважає, що баланс сил можливий лише як наслідок цілеспрямованої діяльності зацікавлених у цьому політичних лідерів. Зокрема, Р. Дал, пов'язує стабільність з основними елементами демократії: публічне змагання за голоси виборців і розширення участі у політичному процесі громадян. Однак, варто зазначити, що в умовах масової політичної участі відкриті дискусії, виявляючи і загострюючи розбіжності між політичними силами, можуть привести до найгостріших соціальних конфліктів.

Проблема стабільності значно ускладнюється в тому випадку, якщо йдеться не просто про підтримку в суспільно-політичній сфері балансу сил і інтересів, але і про збереження основ демократичної системи. Демократія ж виключає ситуацію, коли який-небудь політичний інститут (партія, група тощо) знаходить абсолютну перевагу над опонентами. Основою стабільності в такому сенсі є згода щодо базових умов та цінностей функціонування суспільства. Учасники демократичного політичного процесу повинні мати у своєму розпорядженні важелі впливу, достатні для захисту своїх інтересів, але не достатні для монополізації влади.

Станом, протилежним до стабільності, є нестабільність політичних систем. Конкретні прояви нестабільності залежать від співвідношення політичних сил, особливостей процесу прийняття рішень. Дестабілізація демократичної форми правління внаслідок об'єктивних для неї загроз, залежить від декількох обставин. Насамперед, велике значення має наявність або відсутність глибоких “розколів” у суспільстві, тобто культурних, ідеологічних і соціально-економічних конфліктів. Багато залежить від рівня підтримки демократичного режиму населенням країни. На думку американських політологів Е. Даффа і Д. Маккаманта, аналіз проблеми політичної стабільності і нестабільності вимагає використання даних, по-перше, про ставлення населення до політичного процесу, по-друге, про внутрішні резерви самої політичної системи. З іншого боку, загальна нестабільність обернено пропорційна рівневі легітимності режиму, розвиненості політичних інститутів, розширенню соціально-економічної мобільності, темпам економічного розвитку, удосконаленню мережі політичних комунікацій, усвідомленню національної приналежності, наявності консенсусу усередині еліти щодо процедур і норм функціонування влади.

Отже, головне в політичній стабільності – це забезпечення порядку, який виявляється в ефективності діяльності владних структур, їх легітимності та постійності норм і цінностей політичної культури. Відомо, що найбільших успіхів досягли ті суспільства, які традиційно орієнтувались на цінність порядку. Абсолютизація в суспільстві цінності змін приводить до того, що вирішення проблем і конфліктів досягалось дорогою ціною. Для розвитку і упорядкованості необхідна послідовність, поетапність змін і реформ. Важливими чинниками стабільності є легітимність та ефективність. С. Ліпсет, увівши в науковий обіг поняття ефективності [17], стабільність влади визначає не одним (легітимність), а двома параметрами – легітимністю й економічною ефективністю влади.

Ефективність влади доповнює і формує легітимність, яка здатна стабілізувати систему навіть за умови її недостатньої легітимності. Він вважав, що самої легітимності системи влади можна досягати двома шляхами:

або за рахунок наступності, сприйнятті нею колишніх, один раз встановлених норм, або за рахунок ефективності, тобто знаходження самою системою здатності, навіть відмовившись від традиційних норм, вирішити назрілі, насамперед, соціально-економічні проблеми суспільного розвитку [17]. Ефективність політики (від лат. effectus – виконання, дія) – це властивість політичних дій рішень поведінки, що відображає міру того, наскільки ці дії, рішення та поведінка приводять до бажаних наслідків [12, с. 456].

Політичний порядок також детермінований динамікою соціальних інтересів різних верств суспільства і способами забезпечення їх взаємодії. Важливим тут виявляється не тільки врахування специфіки, автономності інтересів, багатоманіття орієнтацій діяльності, а розуміння їх залежності й збігу. Формування політичного порядку відбувається на основі наявності у різних політичних сил спільних базових інтересів і необхідності співпраці в цілях їх захисту.

Стабільність виявляється також у виконанні законів та інших регулятивних нормативних актів, використанні ненасильницьких форм політичної боротьби. За демократичного устрою всі механізми влади спрямовані на досягнення певної рівноваги соціально-політичних інтересів та потреб громадянського суспільства. Формується механізм саморегулювання, політичних відносин. У цьому механізмі провідна роль відводиться державі, яка покликана регулювати всю систему суспільного життя для збереження існуючого ладу.

Формування політичної стабільності є важливою функцією політичних інститутів. Відомо, що будь-яку систему можна подати як структуру, ряд одиниць чи компонентів, зі стабільними функціями (які, кінцево, можуть бути і відносними). Застосування до політичної системи поняття “стабільність” означає її стійкий стан, який дозволяє ефективно функціонувати і розвиватися в умовах внутрішніх та зовнішніх змін, зберігаючи при цьому свою структуру. Стабільна політична структура демонструє високий рівень підтримки більшої частини суспільства, інститутів управління суспільством (режиму) і тих, хто знаходиться при владі в державі. Для неї також характерна постійна та впорядкована зміна правлячих еліт; наявність системи стримувань та противаг для збалансування владних структур; функціонування багатопартійності, в межах якої ефективно діє опозиція. Більшість вчених–політологів враховують посилення, що стабільність більшою мірою можлива, якщо політичні інститути здатні реагувати на потреби їх громадян. Д. Істон у творі “Політична система” (1953 р.) так описав класичну теоретичну модель механізму функціонування політичної системи. Із середовища на “вході” до політичної системи надходить інформація про потреби у вигляді вимоги та підтримки. Вимоги можна визначити як дії та думка індивідів і груп з приводу розподілу цінностей у суспільстві. Політична система трансформує і переробляє “введені, до неї вимоги і підтримку (Д.Істон називає це процесом конверсії) в кінцевий “продукт”(“вихід” системи) – авторитетні рішення з розподілу цінностей в суспільстві і відповідною діяльністю з їх імплементації. На “виході” системи можуть бути нові закони, інші нормативні акти.

Викладене дає змогу до основних індикаторів політичної стабільності зарахувати: наявність політичного порядку; здійснення політичного діалогу між всіма політичними силами, політичною елітою і громадянським суспільством; ефективність прийняття управлінських рішень; легітимність влади; громадянський мир та згода.

Політична ефективність у поєднанні з легітимністю влади є одним з найважливіших чинників стабільності політичної влади й політичного режиму загалом, формуванням довіри та підтримки громадян. Основою стабільності виступають загальні принципи, цінності, які поділяються всіма учасниками політичного життя.

Політична стабільність, політичний порядок досягаються, як правило, двома основними способами: диктатурою, або розвитком демократії й відповідно примусом або узгодженням інтересів та компромісами як механізмами стабілізації. Стабільність, що досягається шляхом насилля та репресіями, історично недовговічна, має ілюзорний характер, оскільки досягається “згори” без участі народних мас і опозиції та утримується примусом.

Цілком іншою є природа стабільності на основі демократії, широкої соціальної бази, розвинутого громадянського суспільства. У суб’єктивному плані стан політичної рівноваги дає громадянам, котрі не перебувають в опозиції до існуючого ладу, відчуття безпеки і спокою, своєрідного політичного комфорту, впевненості в можливості задоволення своїх потреб та сподівань. Підтримка в масовій свідомості інститутів політичної влади як інститутів, яким делегована визначена сукупність повноважень, теж є основою політичної стабільності суспільства. Делегування владних повноважень означає право політичних інститутів здійснювати їх, використовуючи примусові акції та вживаючи непопулярні заходи, – адже, делегувавши ці повноваження, суспільство засвідчило свою готовність підкорятися цим інституціям заради безпеки та порядку. Делегування повноважень і готовність підкорятися формують політичну довіру, з якої уже випливають такі феномени, як

легітимність – нелегітимність, згода – незгода, підпорядкування – непокоря, законотрухняність – аномія. Довіру П. Бурдє визначив як політичний капітал, що є формою символічного капіталу, кредитом, заснованим на вірі і визнанні, точніше, на незлічених кредитних операціях, за допомогою яких агенти наділяють людину (чи предмет) тією владою, яку вони за нею визнають [3, с. 208].

Стабільність одночасно є результатом функціонування принципів узгодження інтересів в межах певного типу політичної системи, основними з яких є компроміс чи примус. У такому сенсі розрізняють різні типи політичної стабільності відповідно до механізмів її досягнення: абсолютну; статичну і динамічну; стагнаційну, консолідаційну.

Абсолютна (повна) стабільність політичних систем, як уже зазначалось, є абстракцією, оскільки не має під собою реальних механізмів втілення. Така стабільність можлива у абсолютно замкнутій системі, яка не взаємодіє з середовищем. Стабільність плюралістичних демократичних режимів, заснована на саморегулюючій політичній системі, визнанні опозиції, грі різних політичних сил може бути визначена як динамічна, консолідаційна. Стабільність командно-адміністративних систем, що забезпечується репресивними методами, спрямованими на усунення будь-якої існуючої чи потенційної опозиції, утвердження монізму в усіх сферах життя є статичною та стагнаційною.

Статична стабільність характеризується створенням і збереженням непорушності, постійності соціально-економічних і політичних структур, зв'язків, відношень. Вона ґрунтується на уявленнях, необхідності збереження консервативних традицій, домінуючої ідеології, створення адекватних стереотипів політичної свідомості і поведінки. Однак життєздатність політичної системи подібного рівня стабільності, є обмеженою, через закритість і відсутність зворотного зв'язку між політичною системою та суспільством, елітою та суспільством. Оскільки демократичне суспільство є відкритою системою, то воно здатне порівняно безболісно пристосовуватися до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі свого існування. Така стабільність є динамічною, виступає умовою самовідтворення демократичних режимів. Її можна вважати “живою”, конструктивною.

Важливу роль у забезпеченні стабільності відіграє забезпечення політичної спадкоємності. В широкому розумінні йдеться про спосіб зміни уряду іншим. В. Кольверт зазначає, що в вужчому розумінні спадкоємність співвідноситься з таким законодавчо встановленим процесом передання влади, який дає змогу уникнути кризових ситуацій, насилля, що виникають у подібних випадках, і тримати цей процес під контролем.

З позиції структурного функціоналізму (Т. Парсонс, Р. Мертон) така стабільність є основою стабілізації суспільної системи. Вона відповідає вимозі постійного функціонування системи. Але, по суті, йдеться про виправдання і раціоналізацію існуючого порядку. Поза тим розвиток політичного життя, його адекватність політичним інтересам вимагає якісних змін як умови рівноваги.

Стагнаційний тип політичної стабільності (франц. *stagnatio*, від лат. *Stagnum* – стояча вода) – характеризується застоєм, закостенінням інституційних форм, згортанням змін, розпадом структур політичного життя, що призводять до припинення політичного розвитку, аж до краху політичної системи суспільства чи політичного регресу загалом [7, с. 632–633]. Політична стагнація в суспільстві настає тоді, коли стабілізаційні механізми якісних політичних трансформацій перестають діяти. Політична стагнація розпочинається, на перший погляд, як неполітичний. Відразу помітити його дуже важко. Відбуваючись повільно і тривало, він діє надзвичайно руйнівно. Головними особливостями політичного життя, що перебуває на стадії політичної стагнації, є пасивність, а згодом звуження сфери діяльності всіх елементів політичної системи; стандартизація політичного життя, розвиток суспільства за розробленим політичним сценарієм, несвоєчасне розв'язання політичних конфліктів з одночасним прагненням до стабільності.

Класифікацію форм “стабільності” здійснюють за методами та механізмами її досягнення. Д.Яворські вводить розмежування між “мінімальною” і “демократичною” стабільністю. Мінімальна стабільність означає просто відсутність на території держави громадянських війн або інших форм збройних конфліктів, ця стабільність цілком може бути досягнута авторитарними методами. Демократична стабільність визначається як здатність демократичних структур швидко реагувати на суспільні настрої, що змінюються [4, с68].

У такому сенсі стабільність розуміється як відсутність у суспільстві реальної загрози нелегітимного насилля або наявність у держави можливостей, що дозволяють їй у кризовій ситуації застосувати їх. Дослідники К. Даудінг і Р. Кімбер вважають за можливе визначати як стабільність тільки ту політичну одиницю, що має здатність запобігти насильницькому усуненню. Автори вважають, що в цієї дефініції не може бути різних проявів, тобто або стабільність є, або її немає [4, с 68].

При демократичному устрої всі механізми влади спрямовані і на досягнення рівноваги соціально-

політичних інтересів, формується механізм саморегулювання, зокрема політичних відносин. У цьому механізмі провідна роль відводиться державі, яка покликана регулювати всю систему суспільного життя для збереження існуючого ладу.

Динамічні системи мають необхідну міру стійкості, стабільності, забезпечуючи їх самозбереженням і в той же час не є перешкодою для змін. За цих умов стан політичної стабільності завжди відносний, існує режим постійного самокоректування політичної системи.

Взагалі надто високий ступінь стабільності будь-якої системи, зокрема політичної, зменшує її життєздатність. Вона може бути наслідком жорсткого опору змінам. Зворотний бік цього стану нездатність адаптуватися до змін, призводить до загибелі системи, а отже, її певну корекцію відповідно до змін в економіці та інших сферах суспільного життя. Оскільки такі зміни відбуваються еволюційно, без політичних катаклізмів, то можна вважати, що панує стан відносної політичної рівноваги.

Отже, способи регуляції динаміки соціальних інтересів суспільства є важливими чинниками формування основних типів стабільності – статичної чи динамічної і можуть бути силовими і консенсусними. Перший тип враховує можливість подолання чи навіть і ліквідацію конкретної групи інтересів. Він розглядається як ефективний метод вирішення проблем. Консенсусний тип регуляції соціальних відносин враховує визнання наявності різних соціальних інтересів, їх об'єктивної конфліктності і необхідності їх узгодження з принципових проблем розвитку. Іншим важливим чинником стабілізації (чи дестабілізації) суспільства і відповідно критерієм її класифікації є міра відкритості чи закритості політичної системи, принципи комунікації з суспільним середовищем, відповіді на потреби та виклики.

Всі показники політичної стабільності аналітично роздільні, проте взаємозалежні в тому, що один чинник може призвести до нестабільності інших. Т. Парсонс вважає, що: 1) кожне суспільство – порівняно стійка й стабільна культура; 2) кожне суспільство – добре інтегрована структура; 3) кожний елемент суспільства має певну функцію, тобто, щось вкладає для підтримання стійкості системи; 4) функціонування соціальної структури опирається на ціннісний консенсус членів суспільства, який забезпечує стабільність та інтеграцію. Р. Дарендорф, розглядаючи стабільність крізь призму конфлікту, стверджує, що: 1) кожне суспільство змінюється в кожній своїй точці; 2) соціальні зміни – постійні та наявні скрізь; 3) кожне суспільство в кожній своїй точці пронизане розбіжностями й конфліктами; 4) конфлікт – постійний супутник суспільного розвитку.

Політична стабільність забезпечує реалізацію важливих суспільних функцій, основними з яких є:

– функція порядку – проявляється у визначеності, ефективності діяльності владних структур, в постійності норм і цінностей політичної культури, політичних відносин;

– інтегративна – полягає в консолідації різних верств населення шляхом впорядкування суспільних відносин та підтримання основних суспільних цінностей та норм, як регулятивних чинників функціонування суспільства;

– прогнозованість суспільно-політичних процесів, оскільки за умов стабільності політичної системи норми та відносини між суб'єктами політики набувають сталого та передбачуваного характеру;

– функція легітимізації політичного режиму та політичної спільності;

– функція розвитку на основі поступових органічних змін.

Висновки. Підсумовуючи, потрібно зазначити, що незважаючи на розбіжності у наукових підходах стосовно політичної стабільності, її можна визначити як динамічний розвиток суспільства, гармонійного збалансування всіх його підсистем – економічної, політичної, соціальної і культурної, що є необхідною умовою існування та функціонування суспільства. Головними показниками політичної стабільності, на нашу думку, виступає ефективність прийняття управлінських рішень, наявність політичного порядку, відсутність урядових криз.

Перспективи подальших досліджень. Ця проблематика передбачає подальше дослідження становлення політичної стабільності, особливості процесу становлення політичної стабільності у транзитних суспільствах та ролі нормативно-процедурних аспектів у досягненні політичної стабільності у суспільствах, що трансформуються.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алмонд Г., Верба С. *Громадянська культура и стабільність демократии* // *Поліс.* – 1992. – № 4.
2. Бурдьє П. *Соціологія політики.* – М., 1996. – 320 с.
3. Дарендорф Р. *Елементи теорії соціального конфлікту* // *Соціологічні дослідження.* – 1994. –

№ 5. – С.

4. *Растой Д. А. Переходы к демократии: попытка динамической модели // Полис. – 1996. – № 5.*
5. *Павленко Р.М. Парламентська відповідальність уряду: світовий та український досвід. – К.: Вид. дім “КМ Академія”, 2002. – 253 с.*
6. *Лейпхарт А. Конституционные альтернативы для новых демократий // Политология. Хрестоматия / Сост. М.А. Василик, М.С. Вершинин. – М.: Гардарики, 2000. – 843 с.*
7. *Макарычев А.С. Стабильность и нестабильность при демократии: Методологические подходы и оценки // Полис. – 1998. – № 1.*
8. *Краснов. Б.М. Политические институты и политическая стабильность // Общая и прикладная политология / Под общ. ред. В.И. Жукова, Б.И. Краснова. – М., 1997. – 523 с.*
9. *Хантингтон С. Будущее демократического процесса от экспансии к консолидации Хрестоматия / Сост. М.А. Василик, М.С.Вершинин. – М., Гардарики, 2000. – 843 с.*
10. *Семькина Т. Факторы стабильности общества // URL: <http://liber.rsuh.ru/ Conf/Peace/semukina.htm>*
11. *Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ: Учеб. пособие. – К.: МАУП, 2003. – 368 с.*
12. *Політологічний енциклопедичний словник /Упор. В.П. Горбатенко; За ред. Ю.С. Шемчуценка, В.Д.Бабкіної, В.П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.*
13. *Пиеворский А. Переходы к демократии // Политология. Хрестоматия / Сост. М.А. Василик, М.С. Вершинин. – Гардарики, 2000. – 843 с.*
14. *Уолерстайн Избирательные системы, партии и политическая стабильность // Полис. – 1992. – № 6.*
15. *Мельвиль А.Ю. Демократические транзиты: теоретико-методологические и прикладные аспекты. – М.: Моск. обществ. науч. фонд, 1999. – 106 с.*
16. *Обновление и стабильность в современном обществе. Сравнительный анализ / А.А. Галкин, М.И. Новинская, И.В. Данилевич и др; Общ. ред. А.А. Галкин. – М.: Весь мир, 2000. – 364 с.*
17. *Короткий оксфордський політичний словник / Пер. з англ.; За ред. І. Макліна. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2005. – 789 с.*
18. *Цыганков А.П. Современные политические режимы: структура, типология, динамика. – М.: Интерпракс, 1995. – 293 с.*
19. *Bealey F. Stability and crisis Fears. About Threats to Democracy. – European Journal of Political Research. – 1987. – Vol. 15. – № 6. – P. 687 // URL: <http://spa.msu.ru/e-journal/index.php?collegia>.*
20. *Putnam R. Making Democracy Work. Civic Tradition in Modern Italy. – Princeton: Princeton University Press, 1993. – 45 с.*

Леся Кучма

Львівський національний університет імені Івана Франка

ПСИХОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ДЛЯ ПОЛІТИЧНОГО МАНІПУЛЮВАННЯ

О Кучма Л., 2006

Розглянуто психологічну основу політичного маніпулювання. Особливу увагу приділено аналізу цілеспрямованого впливу на підсвідомі структури людської психіки. Зроблено акцент на особливостях використання таких підструктур психіки, як уява, пам'ять, увага, емоційні елементи.

This article is devoted to the psychological basis of political manipulation. The author pays a great attention to the influence on the subconscious's structures of human being. The author also analyses the usage in political practice such substructures of psychics as imagination, memory, attention and emotional elements.

Постановка та актуальність проблеми. Останнім часом такі слова, як адмінресурс, порушення законодавства чи використання службового становища стали все частіше зустрічатись в лексиконі українця. І річ не лише у тому, що ці твердження є відображенням реальної ситуації (хоча вже сам цей факт є причиною для того, щоб поміркувати, в якій країні ми живемо), але й у тому, що вразливість людини до різноманітних видів впливів набирає все більшого масштабу, чим і користуються наші можновладці.

Проблемам маніпулювання останнім часом приділяється багато уваги. Це зумовлено насамперед